

เทศน์เช้า วันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๕

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เราเป็นชาวพุทธนะ เวลาชาวพุทธ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพูดอะไรมีเหตุมีผลนะ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกไว้ “ทางของภิกษุกว้างขวางมาก” ทางของภิกษุนี้ ภิกษุเป็นนักรบ “ทางของคฤหัสถ์เป็นทางที่คับแคบ” ทางของคฤหัสถ์ใจ

เราก็อ่านทางคับแคบนี้ พระพุทธเจ้าพูดเพราะเหตุใด? ถ้าเราไม่เข้าใจเรื่องธรรมะ เราก็จะมองไม่เห็นหรอก แต่ถ้าเข้าใจเรื่องธรรมะนะ เพราะอะไร? เพราะเวลาบวชเป็นพระนี่มันเป็นนักรบ นักรบรบกับใคร? รบกับตัวเอง รบกับความรู้สึก รบกับกิเลส รบกับความคิดคึ้นของใจ

เวลาเรานักรบนี้ เวลามีโอกาสคือว่าตั้งแต่บิณฑบาตมา ๒๔ ชั่วโมงเป็นเวลาของการประพฤติปฏิบัติทั้งหมดเลย แต่ทางของฆราวาส ทางของคฤหัสถ์มันมีอาชีพ มันมีหน้าที่รับผิดชอบ เราต้องใช้ปัญญา ใช้ความคิดเรารับผิดชอบในหน้าที่ของเราไปแล้วส่วนหนึ่ง แล้วถ้ามีโอกาสนะ อย่างเช่นกลางคืนเราจะทำวัตร เราจะภาวนา นี่คับแคบตรงนี้ใจ คับแคบเพราะโอกาสเราน้อย เพราะเรามีความรับผิดชอบ

แล้วทำไมเราไม่บวชเป็นพระล่ะ? ทำไมเราไม่ออกประพฤติปฏิบัติล่ะ?

ก็คิดว่าตัวเองจะไปไม่ได้ เห็นไหม ทางโลกเราบอกกันเลยนะ “คนด้อยโอกาส” แล้วคนอ่อนแอ นี่ทางโลกคนด้อยโอกาส แต่ถ้าคนเข้มแข็งล่ะ? คนด้อยโอกาส เขาก็มีโอกาสของเขา เขาก็มีความสำเร็จ เขาประสบความสำเร็จในชีวิตของเขา เขาก็ทำได้ ถ้าเขามีความเข้มแข็ง เขามีการต่อสู้ คนด้อยโอกาสแล้วคนไม่กระทำเลย คนนั้นเป็นคนที่ไม่มีโอกาส คนนั้นจะใช้ชีวิตทุกข์ยากไปตลอดชีวิต คนด้อยโอกาสแต่มีความมานะอดทน มีความเข้มแข็งขึ้นมา คนด้อยโอกาสนั้นก็จะมีโอกาสจะได้ลิ้มตาอ้าปากในสังคม นี่คนด้อยโอกาสทางโลกนะ

เราก็คิดถึงชีวิตเรานี้ โยมนี่เป็นคนค่อยโอกาส เป็นคนที่ทางคับแคบเพราะมันไม่มีโอกาส
คูสิ ปีใหม่หาโอกาสจะไปวัดไปวา กัน ไปวัดไปวาเพื่ออะไร? ไปวัดไปวาเพื่อวัดใจเรา วัดหัวใจนี้
หัวใจนี้มันทุกขมันยาก วัดมันว่ามันมีความสุขความทุกข์ขนาดไหน

เวลาเราทางโลก ทางของคฤหัสถ์เขา เวลาวันหยุดวันนักขัตฤกษ์ เขาจะไปเที่ยว ไปพักผ่อน
กัน ไปพักผ่อนมันเป็นเรื่องของอายตนะ เรื่องของความกระทบ เรื่องของความสัมผัสของเปลือก
มันไม่ใช่เรื่องความกระทบของใจ ถ้าจิตสงบเข้ามา ย้อนจากอายตนะเข้ามา เราไปเที่ยวชายทะเล
กัน เราไปเที่ยวภูเขา กัน เราไปเที่ยวแหล่งที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ เราไปเห็นสิ่งแปลก ๆ กระทบอายตนะ
อะไร? กระทบกับตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่ถ้าความสงบของใจ เราเป็นชาวพุทธ จิตมันสัมผัสกับ
ความสงบของใจ สุขนี้หาได้ในหัวใจของเรา

ถ้ามีโอกาสอย่างนี้ เขาบอกคนที่จะไปวัดไปวา ไปวัดใจของตัวเอง เหมือนกับว่าใครไปวัด
ไปวานี้คนที่มึปัญหา นะ เขาคิดผิดนะ เขาคิดว่าคนที่รู้จักสำนักตัว มันไม่ใช่ค่อยโอกาส ...คนมี
โอกาส เขาหาโอกาสกับชีวิตของเขา

คนที่ค่อยโอกาสแล้วอ่อนแอ อ่อนแอกับอะไร? อ่อนแอกับกิเลส อ่อนแอกับความรู้สึกรู้สึกของ
ตัว ความรู้สึกของตัวมันชักนำออกไป เห็นไหม อยากจะไปพักผ่อน อยากจะไปเที่ยว อยากจะไป
เที่ยวเมืองนอกจะไปอะไร มันดึงไป นี่มันอ่อนแอ ค่อยโอกาสด้วยแล้วอ่อนแอด้วย โคนกิเลสชัก
นำไป

ถ้าค่อยโอกาส มีความเข้มแข็ง คูสิ คนจะไปวัดไปวานี้แสนยากนะ เพราะอะไร? ไปวัดไป
วามันจิตซัด ไม่ทำอะไรเลย ไปอยู่เฉย ๆ มันได้อะไรขึ้นมา? ก็คำว่า “อยู่เฉย ๆ” นะตัวเองไม่รู้จักหา
อาหารใจ หาความสงบของใจ

“ธรรมรส รสของธรรมชนะซึ่งรสทั้งปวง”

ฟังสิ! รสของธรรมชนะรสทั้งปวง รสของโลก ๆ ที่เขาไปแสวงหากัน ผู้รสของธรรมไม่ได้
เลย ถ้าผู้รสของธรรมได้ ทำไมมองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงสละสถานะของกษัตริย์มา?
สละทุก ๆ อย่างมาเลย สละมาเพื่ออะไร? ก็สละมาเพื่อโพธิญาณ โพธิญาณอยู่ที่ไหน?

กษัตริย์สมัยพุทธกาลนะ ออกบวชมหาศาลเลย เวลาบวชออกมาแล้วประพฤติปฏิบัติ สงฆ์
นะ เพราะกษัตริย์ออกมาบวชแล้วประพฤติปฏิบัติได้ผลก็ได้ ไม่ได้ผลก็ได้ เวลาได้ผล เห็นใหม่ อยู่

โคนไม้ “สุขหนอ สุขหนอ สุขหนอ” จนพระด้วยกันเขาคิดว่าพระกษัตริย์องค์นี้คิดถึงราชวัง คิดถึงว่าโอกาสที่เขามีความสุขใจ จึงไปฟ้ององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า “กษัตริย์นี้คิดถึงอดีต”

แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ารู้ เพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ารู้แจ้งโลก นอกโลกใน รู้ว่านี่พระอรหันต์ เป็นกษัตริย์ด้วย แล้วเวลาประพฤติกฎปฏิบัติสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ด้วย เลยเรียกมาได้สวนต่อหน้าพระด้วยกันทั้งหมดว่า

“เธอพูดอย่างนั้นจริงหรือ?”

“จริงครับ!”

สุขหนอ ๆ ๆ นี้อยู่โคนไม้สุข โลกเขามอง คนอยู่ราชวัง อยู่ในที่นอนอันนุ่มขนาดนั้น มัน จะมีความสุขขนาดไหน แล้วมานอนโคนไม้มีความสุขได้อย่างไร?

ท่านบอก “มีความสุขจริง ๆ เพราะสมัยที่เป็นกษัตริย์นะ นอนอยู่นี่สะดุ้ง ขนาดนอนสุข ขนาดไหน ทุกคนก็ต้องการแย่งชิงอำนาจ ไม่มีความสุขเลย เป็นกษัตริย์ไม่มีความสุขเลย อยู่ด้วยความหวาดระแวง อยู่ด้วยความทุกข์ตลอดเวลา แต่พอประพฤติกฎปฏิบัติถึงที่สุดแล้ว อยู่โคนไม้ อยู่กับสิ่งที่เป็นธรรมชาตินี้มีความสุขมาก”

เพราะอะไร? เพราะคนคิดคูสิ คนทุกข์ใจ คนหวาดระแวง คนที่แบกรับภาระแล้วคนที่ ปล่อยวางทั้งหมด คนที่ไม่มีอะไรในหัวใจเลย จะมีความสุขไหม? สุขจริง ๆ สุขจริง ๆ แต่มัน ต้องคนมีอำนาจวาสนา คนมีโอกาสด้วย แล้วคนเข้มแข็งด้วย มันจะหาธรรมรสใจ “รสของธรรม ชนะซึ่งรสทั้งปวง” นี้มันหาได้

แต่ถ้าเราอ่อนแอกับใจเราเอง เริ่มต้นอ่อนแอกับใจเราเอง อย่าไปมองโลกเลย โลก เรื่องของโลก เรื่องของกระแสสังคม เรื่องการโฆษณาชวนเชื่อ ประชาสัมพันธ์ เรื่องหลอกกันอย่างนั้น เรื่องของโลก ๆ เขา ถ้าเรามีจุดยืนของเรา เขาหลอกเราไม่ได้หรอก เขาจะโฆษณากรอกหูขนาด ใหญ่ เราก็ไม่เชื่อเขา

แต่เพราะเราอ่อนแอเอง เราไปอ่อนแอเอง เรากลวงเอง ใ้ในกลวงเอง ไม่มีจุดยืนเอง พอ อะไรผ่านตามากก็เชื่อเขาหมด ๆ พอเชื่อเขาก็ไปกับเขา แล้วก็ว่าโลกเป็นอย่างนั้น โลกเป็นอย่างนั้น

เราไปโทษแต่โลก ๆ โทษความอ่อนแอของใจ โทษถึงใจของเรา ถ้าใจเราเข้มแข็งขึ้นมา ใครจะมาหลอกเราได้ แล้วเข้มแข็งที่ไหน? เข้มแข็งก็มีจุดยืนนี่ไง เราเป็นชาวพุทธ พุทธที่ไหน?

“กาลามสูตร” ไม่ให้เชื่อแม่แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพูด ไม่ให้เชื่อแม่แต่ครูบาอาจารย์พูด ไม่ให้เชื่ออะไรทั้งสิ้นเลย ให้เชื่อประสบการณ์ตรงของเรา ให้เชื่อแต่ความสุขของเรา ให้เชื่อเราจริง ๆ ถ้าเราทำของเราได้นะ แต่เริ่มต้นถ้าไม่เชื่อ ไม่เชื่อทำอะไรเลยละ

ถ้าอย่างนั้น เหมือนกับชาวพุทธเวลาเราสอน องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนให้ปล่อยวาง ทุกคนก็บอกปล่อยวางแล้ว ทำตามองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว นี่ทำตามกิเลส ปล่อยวางก็เป็นแต่ขอนซุงหรือ? ปล่อยวางแบบจี้ลายน้ําหรือ? ปล่อยวางจนไม่มีอะไรเลยหรือ?

พระพุทธเจ้าสอนให้ปล่อยวาง แต่ไม่ใช่ปล่อยวางแบบไม่รู้เรื่อง สอนว่าให้ปล่อยวางแบบรู้เรื่อง อย่างเช่น พวกเราทำมาหากินนี้เป็นเศรษฐี-มหาเศรษฐี แล้วสละออกไป คูลี พระกัศปะนี่ แจกสมบัติอยู่ ๗ วัน ๗ คืน แจกจนหมดคนนะ หลวงปู่พรหมเรานี้ สมัยปัจจุบันนี้ หลวงปู่พรหมก็แจกแจกจนหมดเลยกว่าจะออกบวช เห็นไหม เป็นเศรษฐีแล้วสละมันออกไป ไม่ใช่เป็นยากเข็ญใจ ฉันทันไม่มี ฉันทันจะสละตัวเลข เขียนตัวเลขขึ้นมาสละออกไป มันเป็นไปได้

นี่ก็เหมือนกัน ฉันทปล่อยวาง ๆ ปล่อยวางอะไร? ปล่อยวางอะไร? ปล่อยวางคือมันกดไว้ มันหลอกตัวเอง แต่ถ้ามันปล่อยวาง มันต้องรู้แจ้งอริยสัจถึงการปล่อยวางอันนั้น ถ้ารู้แจ้งถึงอริยสัจ การปล่อยวาง มันต้องปล่อยวางแบบเศรษฐีสิ นี่ก็เหมือนกัน ว่าพระพุทธเจ้าสอนให้ปล่อยวาง ปล่อยวางก็ปล่อยวางกันไปเลยจนไม่อะไร

นี่ก็เหมือนกัน เริ่มต้นการประพฤติปฏิบัติ มันต้องมีหลักมีเกณฑ์ของมันขึ้นมา ต้องมีหลักมีเกณฑ์นะ ต้องมีจุดยืนของใจ ต้องใจเป็นู้ทำงาน ไม่ใช่ให้สัญญา ให้เงาเป็นคนทำงาน เงาทำงานนะ เวลาปล่อยวางแบบโลก ๆ ที่ว่าพระพุทธเจ้าสอนให้ปล่อยวาง เราก็ปล่อยวางกันแล้ว ความคิดอย่างนี้ความคิดกิเลส มันเอาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาอ้างอิง แล้วมันก็หลอกเรา

ถ้าใจอ่อนแอนะ มันจะหาแต่สิ่งที่ทำให้เราเป็นโทษ การประพฤติปฏิบัติ เราต้องมีจุดยืนของเรา ถ้าเราเป็นชาวพุทธ กาลามสูตร ไม่ให้เชื่ออะไรเลย แต่เชื่อ! เชื่อศรัทธา พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แก้วสารพัดนึกก่อน มันต้องมีจุดยืนก่อน

เราเกิดเป็นเด็กขึ้นมา เราดูถูกเราดี เรามีลูกขึ้นมา ถ้าเราไม่เลี้ยงมัน ลูกจะโตขึ้นมาได้ไหม? ลูกนี้เอาตัวเองรอดเองไม่ได้เลย ลูกต้องอาศัยพ่อแม่เป็นผู้เลี้ยงดูขึ้นมา พอเข้มแข็งขึ้นมา โตขึ้นมาแล้วจะเป็นผู้ต้องหาเลี้ยงพ่อแม่ที่หลัง

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าเราเชื่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เราเชื่อธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปก่อน เชื่อไปก่อน พอเชื่อมั่นก็ชักให้เรามีการกระทำไง ถ้าไม่เชื่ออะไรเลยมันก็ทำอะไรไม่ได้ใช่ไหม?

ไม่เชื่อแล้วอ้างอิงด้วยนะ ให้ปล่อยวางก็ปล่อยวางแล้ว ๆ ปล่อยวางในอะไร? ปล่อยวางโดยไม่รู้อะไรเลย ปล่อยวางแบบเด็ก ๆ พอมันโตขึ้นมามันก็ได้แย้งพ่อแม่มัน ไม่ทำอะไรเลย พระพุทธเจ้าสอนให้ปล่อยวาง โรงเรียนก็ไม่ไป ความชอบก็ไม่ทำ ปล่อยวางอย่างนี้ใช้ได้ไหม?

แต่ถ้ามันปล่อยวางแบบทำเสร็จหมดแล้ว ทำหน้าที่ดีกว่าพ่อแม่ด้วย พ่อแม่ทำแล้วยังทิ้งไว้เป็นภาระ ลูกนี้ทำให้สำเร็จหมดเลย แล้วทำเรียบร้อยหมดแล้ว แล้วปล่อยวาง ไม่คิด ลูกไม่คิดด้วย ไม่คิดกับสิ่งต่าง ๆ สภาวะแบบนั้น นี่ปล่อยวางแบบนี้ ปล่อยวางแบบรู้แจ้ง ปล่อยวางแบบมีหลักการ

ถ้าการปล่อยวางแบบนี้มันต้องศึกษา บอกถ้าไม่เชื่ออะไรเลย ไซ้.. ไม่เชื่อที่กิเลสมันหลอก แต่ต้องเชื่อธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะอะไร? เพราะสาวกะ สาวผู้ที่ได้ยินได้ฟังมา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากับพระปัจเจกพุทธเจ้าเท่านั้นที่จะตรัสรู้เองโดยชอบ โดยชอบนะ!

แต่ในปัจจุบันนี้ แม้แต่มีครูบาอาจารย์อยู่แล้ว มีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มันยังตรัสรู้โดยไม่ชอบเลย ไม่ชอบคือการสร้างภาพ เห็นไหม ตามอดคคำข้าง ธรรมะเป็นอย่างนั้น ธรรมะเป็นอย่างนั้น.. ตามอดแล้วคำกันไปอย่างนั้น ว่าธรรมะเป็นอย่างนั้น ทำอย่างนั้นไปตลอดเลย แต่ถ้าเป็นตามความจริงนะ ไม่คำใด ๆ ทั้งสิ้น รู้จริงเห็นจริงในหัวใจของตัวเอง

ถ้ามันเข้มแข็งขึ้นมา เราต้องเข้มแข็งขึ้นมา เราเข้มแข็งนะ เข้มแข็งจากใจของเรา อย่าอ่อนแอ เรามองโลกดี คนด้อยโอกาสแล้วอ่อนแอ เราก็บอกคนนี้ด้อยโอกาส เขาสร้างกรรมมา เขาไม่มีโอกาส เราเป็นคนที่ยืนหยัด เรามีโอกาสของเรา แล้วมีโอกาสแล้วทำไมไม่ทำ? มันสลคนนะ เพราะเราอยู่ในวงการพระกรรมฐาน

คูตี คุณอย่างพวกทางยุโรปเขา พอเขาศรัทธาขึ้นมา เขาเข้มแข็งกว่าเรานะ เขาต้องแสวงหา
กว่าเรา เขาต้องทิ้งวัฒนธรรมของเขา แล้วมาประพฤติปฏิบัติในวัฒนธรรมของชาวพุทธ นี่มันต่าง
วัฒนธรรมเขายังทำของเขาได้เลย เราอยู่ในวัฒนธรรมนี้ แล้วเราอยู่ในศาสนาพุทธ แล้วเราอ่อนแอ
ไหม? เราไม่เอา เราไม่สนใจของเราเลย นี่เราอ่อนแอ ใจเราอ่อนแอนะ

ศาสนาเหมือนดวงอาทิตย์ ดวงอาทิตย์ขึ้นมาี่ ดวงอาทิตย์ให้โทษให้ผลกับใคร? ดวง
อาทิตย์ขึ้นมา ประโยชน์นะ ถ้าไม่มีแสงสว่าง ไม่มีความอบอุ่นนะ เรานี้หนาวตายท่าเลย โลกนี้
หนาวตายหมด ศาสนาก็เหมือนกัน ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธ พระ
ธรรม พระสงฆ์นี้เหมือนดวงอาทิตย์เลย แล้วใครสนใจจะรับจะแสวงหา จะดึงสิ่งนั้นมาเป็น
ประโยชน์กับเรา แล้วเราอยู่ใต้ดวงอาทิตย์แต่เราไม่สนใจสิ่งใด ๆ เลย

คูตี คุณต่างวัฒนธรรม เขายังอุตสาหะแสวงหา เขามาแสวงหาแล้วมาประพฤติปฏิบัติ นี่มันคิด
นะ เราคิดแล้วมันต้องย้อนกลับมาให้เรามีความเข้มแข็ง ให้จิตใจเรามันรู้จักเลือก รู้จักมีจุดยืน อย่า
โลเล อย่าเป็นชาวพุทธแต่เปลือก ชาวพุทธที่ทะเบียนบ้าน ไม่รู้จักชาวพุทธ ถ้ามืดกสิ คีล ๕ คือ
อะไร? คีล ๕ ยังไม่รู้เรื่อง แล้วทำอะไรทำตามใจชอบนี่ไม่เป็นกรรม

ไม่เป็นกรรมได้อย่างไรในเมื่อมันเกิดมาจากพ่อจากแม่? ในเมื่อมันไม่ใช่เกิดมาจากกระบอก
ไม้ไผ่ มันเกิดมาจากพ่อจากแม่ ทำอะไรกระเทือนหัวใจทุกคน มันก็มีกรรมทั้งนั้นนะ แล้วบอกไม่มี
กรรม พระพุทธเจ้าให้ปล่อยวาง อังอิงนะทางวิทยาศาสตร์นี้ อังอิงว่าปล่อยวาง ปล่อยวางคือ
แบบกำปั้นทุบดินไป ปล่อยวางแบบไม่มีเหตุมีผล

ถ้าปล่อยวางมีเหตุมีผล มันจะมีเหตุมีผลของมัน มันจะย้อนกลับเข้ามาของเรา มันต้อง
ปล่อยวางอย่างนี้สิ ปล่อยวางแบบเศรษฐกิจ-มหาเศรษฐกิจแล้วปล่อยวาง ไม่ใช่ปล่อยวางแบบไม่รู้อะไร
แล้วปล่อยวาง เห็นไหม กิเลสมันอ้างกรรม

อ่อนแอตั้งแต่ตัวเองเหยียบย่ำตัวเราเองนะ แล้วก็เอาธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัม
พุทธเจ้ามาเชือดโอกาสของเรา เชือดชีวิตของเรา ทำให้เราไม่มีโอกาสได้พบประสบความจริง แล้ว
เราไม่รู้จักรักรักรสเป็นอย่างไร เราจะทำอะไรของธรรมชนะซึ่งรสทั้งปวง เป็นอย่างไร? เป็น
อย่างไร?

รสของเราคือ รูป รส กลิ่น เสียง นี่ชอบกันอย่างนั้นนะ มันรสของเงา เพราะอะไร? เพราะตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจมันเป็นอาการของใจ เห็นไหม ตา หู จมูก ลิ้นนี่สิ่งใดกระทบกระทั่งจนถึงใจ มันเป็นรสของสิ่งกระทบไม่ใช่รสของใจ มันรสของข้างนอก แล้วเราก็ไปติดรสอันนั้น

แต่ถ้ารสความจริง รสความสงบ เห็นไหม วิมุตติสุขนี้มันมหาศาลเลย รสอันนี้ต่างหากชนะทั้งหมด มันถึงปล่อยวางเขาได้หมด ปล่อยมาจากสิ่งต่าง ๆ มาเป็นอิสระแก่ตัวเอง แล้วมันอยู่ที่ไหน? ก็มันอยู่ที่ใจเรานี้ แต่เพราะใจเราโดนกิเลสครอบงำ แล้วเราก็แสวงหากันอยู่ที่นี่ เราไม่เข้าใจ สัจจะความจริง เราก็เป็นเหยื่อ เวลาที่มีวันหยุดวันว่างก็ไปกับเขาหมดเลย

แต่ถ้ามันมีวันหยุดวันว่าง เราอุตสาหัสมา เห็นไหม ๒๔ ชั่วโมงก็เวลาเท่ากัน เขาสนุก เพลิดเพลินของเขา แต่ถ้าเราทำของเราได้นะ ๒๔ ชั่วโมงถ้าทำความสงบของใจได้นะ เรามาปฏิบัติด้วยกัน คนหนึ่งทำแล้วประสบความสำเร็จ คือว่าสงบเข้ามา มันก็จะมีรสชาติ อีกคนหนึ่งทำแล้วก็ได้แต่บารมีธรรม บารมีเกิดมา เราลงทุนลงแรง เหมือนนักกีฬาฝึกซ้อมด้วยกัน คนหนึ่งฝึกซ้อมแล้วแข่งขันได้ชนะ อีกคนฝึกซ้อมขึ้นมาก็ได้กำลังของเราขึ้นมา เราไม่ได้แข่งขันกับใคร เราก็ได้ร่างกายเข้มแข็ง เรามีทักษะของเราขึ้นมา

การประพฤติปฏิบัติก็ต้องทำสภาวะแบบนี้ เราเกิดทักษะขึ้นมา มันก็เป็นประโยชน์กับเรา มันเป็นประสบการณ์ของใจ ใจได้ประสบ ใจได้สัมผัส อันนี้มันเป็นประสบการณ์ตรงของการประพฤติปฏิบัติทั้งหมด เราได้แล้ว ได้ตรงนี้ ไม่ต้องเสียใจ ไม่ต้องน้อยใจ สิ่งนี้ต่าง ๆ การน้อยใจ การเสียใจมันเป็นนิรันดร์ แล้วทำให้เราอ่อนแอ

เราจะเข้มแข็งขึ้นมา เข้มแข็งจากจุดยืนของเรา เข้มแข็งในหัวใจของเรา ครูบาอาจารย์เอาไม้ค้ำไว้แล้วเลยนะ แล้วก็ค้ำไว้ ถ้าเราอ่อนแอก็เอาไม่อยู่นะ ถ้าเราเข้มแข็งขึ้นมา ครูบาอาจารย์แค่จะเตือนนี้ เราจะมีสติขึ้นมาทันที แล้วเราจะเข้มแข็งขึ้นมา ให้หาโอกาสให้ตัวเอง แล้วอย่าอ่อนแอ เข้มแข็งกับเรา ตั้งสติขึ้นมา แล้วเราจะเป็นที่พึ่งของเราเองได้

ธรรมะคือการพึ่งตัวเองได้ แล้วธรรมะอันนี้จะเป็นจุดยืนของเรา เห็นไหม ดวงตาของโลก ดวงตาของโลกจากภายใน โลกที่มันโง่งนี่ให้มันฉลาดขึ้นมา แล้วจะดวงตาที่สอนสังคมได้อีกต่างหาก นี่ดวงตาของโลก โลกคือโลกทัศน์ในหัวใจ กับโลกสังคมหมู่สัตว์ เกิดจากหัวใจของเรา เกิดจากย้อนทวนกระแสเข้ามาถึงหัวใจของเรา เอวัง